

MUSEU COMAJUAN-
ARBRES I FAUNA
VERTEBRADA DEL MASSÍS
DEL MONTSENY

ESTEVE COMAJUAN I MORÉ
RICARD MÉNDEZ I GRANADOS

ELS ARBRES I LA FAUNA VERTEBRADA DEL MASSÍS DEL MONTSENY

El museu Comajuan és la culminació de molts treballs, sacrificis i il·lusions dedicats a la natura en general i en particular a la flora i la fauna d'una de les zones més belles i privilegiades de Catalunya: «EL MASSÍS DEL MONTSENY». El Museu és ubicat a la vila de Santa Maria de Palautordera, anomenada Cancell del Montseny, que, com el seu nom indica, és la porta d'entrada a la muntanya per la vall del Tordera, riu que serveix de guia i sendera natural als visitants del massís.

Les arrels d'aquest Museu són molt antigues; van néixer fa molt de temps, amb aquelles afeccions familiars que alguns pares inculquen als seus fills, amb l'estima i el coneixement tradicional que tenen de la natura la gent senzilla del camp. Després va esdevenir un ofici, «taxidermista», i al llarg de molts anys d'espigolar, arreplegant tot allò que podia ser interessant no tan sols per al gaudiment personal, sinó amb la il·lusió de poder compartir amb altres persones i infondre a la joventut aquesta dèria meravellosa pels animals i les plantes.

Quan visiteu el Museu Comajuan, no sereu rebuts pel funcionari assalariat que repeteix mecànicament un seguit de frases preparades; tindreu al vostre abast el mateix Comajuan, director i fundador del Museu, que ha dissecat tots i cadascun dels animals exposats; que ha portat del bosc els arbres i els matolls propis dels diferents ambients representats, que els ha donat vida amb una infinitat de petits detalls perquè aquest Museu no sigui una col·lecció d'animals dintre d'unes vitrines, sinó una mostra dels arbres i la fauna vertebrada del massís del Montseny exposats en el seu medi natural i separats per ambients de manera que se'n pugui facilitar la divulgació científica i pedagògica.

El Museu Comajuan pot ser una visita apropiada per a qualsevol persona o família que a nivell particular, o organitzats en grups, vulguin gaudir d'una estona agradable admirant les diverses espècies animals i vegetals. Però és dissenyat especialment per a complir una funció pedagògica, per la qual cosa reuneix unes característiques apropiades perquè grups d'alumnes puguin no

sols observar els animals en el seu ambient natural, sinó que rebin una explicació adequada a la seva edat, i puguin realitzar els treballs elaborats per l'equip pedagògic del Museu. Aquests treballs consisteixen en unes fitxes impreses adaptades als diferents cicles de l'Ensenyament General Bàsic, que introduiran els alumnes en una petita tasca d'investigació, amb la finalitat que puguin aprofitar al màxim la visita i despertar-los els sentiments d'estima i conservació de la natura.

Com a complement de la visita i sempre dintre de la seva tasca de divulgació pedagògica, el Museu ofereix als visitants un reportatge sobre taxidèrmia, en l'exposició d'un vídeo, amb la finalitat que els visitants puguin rebre una informació detallada de la preparació i la manipulació dels animals per a la seva conservació.

El director del Museu, Esteve Comajuan, atès que la seva professió és la de taxidermista, ha filmat un vídeo d'una durada aproximada de 30 minuts, on s'exposa tot el procés de dissecció d'un colom, des del primer moment en què comença a tallar per treure les parts musculoses fins al final que podreu veure el colom original del vídeo a les vostres pròpies mans; cada moment del procés, és acompanyat de l'explicació oportuna del taxidermista.

ESTRUCTURA DEL MUSEU

Atès que el Museu té com a principal tasca la divulgació pedagògica de la natura dintre d'un acurat rigor científic, està estructurat en tres zones situades en diferents plantes, cadascuna de les quals és dedicada a diferents aspectes o tractaments de la natura.

ZONA (A) LA FAUNA VERTEBRADA DEL MASSÍS DEL MONTSENY

Es tracta de la zona més important del Museu, on podeu trobar representats en diorames els diferents ambients naturals del massís del Montseny. Els animals no estan presentats en vitrines, sinó que es poden apreciar en el seu hàbitat natural. Trobarem, per exemple, el «porc senglar» amb les seves cries sota les alzines, envoltats dels animals i les plantes propis d'aquest ambient.

Aquesta disposició d'éssers vivents ajudarà principalment els joves visitants a entendre les característiques pròpies de l'ambient, la relació entre la flora i la fauna en cada ecosistema, i les cadenes alimentàries indispensables per a mantenir l'equilibri ecològic. Així, uns dels diferents treballs proposats als alumnes consisteixen, per exemple, a trobar dintre d'un determinat diorama els diferents éssers que formen una cadena alimentària; la relació que existeix

entre la forma del bec d'algunes aus i la seva alimentació; o pel contrari i dintre del diorama d'animals extingits, saber esbrinar les causes que han portat a l'extinció d'una determinada espècie.

Tota la zona està especialment dissenyada per a complir una funció pedagògica, on els visitants, principalment els grups d'escolars, mitjançant les fitxes de treball adaptades a la seva edat, poden realitzar una petita però important tasca d'investigació científica. Generalment, troben aquesta tasca molt interessant i els ajuda a comprendre els petits secrets de la natura, la qual cosa en el futur els servirà per a respectar i protegir qualsevol ésser viu d'un ecosistema, atesa la importància que pot tenir per a la conservació de la natura.

L'exhibició de les diferents espècies en els respectius diorames està feta d'una manera natural, sense cap cartell amb noms que podrien alterar l'ambient natural representat. Per a la identificació dels vertebrats exposats, es dóna a cada visitant un llibret informatiu en el qual trobarà un dibuix esquematitzat de cadascun dels diorames, amb un número per a cada animal –dintre d'una rodona si és una au, d'un quadrat si és un mamífer i d'un triangle si és un amfibi o un rèptil. El número es trobarà relacionat ordenadament sota el dibuix, seguit del nom en català i del nom científic.

En la zona del Museu dedicada a la fauna vertebrada del massís del Montseny, podeu distingir exposats en diorames els ambients naturals següents:

Diorama de les pinedes i els conreus, amb teixons

DIORAMA DE LA FAGEDA, EL PENYA-SEGAT

Aquest ambient és representat per 37 vertebrats: 9 mamífers, 25 aus, i 3 amfibis o rèptils.

Destaquen en aquest ambient:

El gran duc (*Bubo bubo*). Espècie temps ha molt abundant al massís, però actualment en extinció, a causa del gran moviment humà i la falta d'aliment.

La guilla (*Vulpes vulpes*). Nombrosa en aquesta zona; amb una població aproximada d'un 2% de l'espècie carbonera.

L'àguila marcenca (*Circetus gallicus*). Àguila d'una gran dimensió; s'alimenta principalment de colubres i la seva peculiaritat més important és que procedeix del Nord d'Àfrica, arriba al massís a la primavera, als voltants del més de març (Àguila Marcenca). Fa el seu niu i quan les cries comencen a volar i a caçar per si mateixes, retorna al seu lloc de procedència. Els aligots joves faran el viatge a l'Àfrica al cap d'uns mesos, on trobaran els seus pares encara que no han estat mai en aquells indrets.

DIORAMA DE L'ALZINAR I LA SUREDA

Amb 35 vertebrats: 6 mamífers, 25 aus i 4 amfibis i rèptils.

Una de les espècies més curioses és el visó (*Mustela visón*), espècie que s'ha afegit accidentalment a la fauna del massís del Montseny. Als indrets de Viladrau hi havia una granja de visons, utilitzats en pel·leteria per a confeccionar abrics de senyora. La granja es va incendiar i es van escapar algunes parelles, i com que no van trobar depredadors naturals, es van reproduir ràpidament per tots els rius del massís.

Una superpoblació de visons podria trencar les cadenes alimentàries i amenaçar altres espècies autòctones; és per això que s'està estudiant la necessitat de realitzar un control d'aquests animals.

La tortuga de terra de herman (*Testudo herma*). En altre temps molt abundant però actualment en progressiva disminució, per bé que encara es pot veure algun exemplar en estat salvatge. La seva desaparició és causada pels insecticides utilitzats en diferents conreus i per la facilitat que té l'home per agafar-les malgrat que són protegides per la llei.

La mustela (*Mustela visalis*). És l'animal més petit i sanguinari de l'ambient; entra als corrals de les masies, i fa grans mortaldats entre el bestiar que hi troba, normalment conills i avira; els degolla i els deixa sense menjar-se'ls.

El porc senglar (*Sus scropha*). Citat anteriorment. És un dels grans mamífers representatius de l'alzinar del Montseny. Les seves cries són anomenades raions per les ratlles característiques que tenen en els primers mesos de vida, que

desapareixen més tard amb el seu creixement. Aquesta espècie, poc abundant anys enrera, fins al punt de representar un gran esdeveniment en el massís el fet d'abatre'n algun exemplar els caçadors, actualment és en un període d'important recuperació, principalment perquè els boscos són plens de bardisses i perquè troben fàcilment tot el menjar necessari per a la seva alimentació.

DIORAMA DE LES PINEDES I ELS CONREUS

Amb 35 vertebrats: 4 mamífers 25 aus i 6 amfibis i rèptils. L'espècie més significativa d'aquest ambient és l'esquirol (*Sciurus vulgaris*), simpàtic animal que ha estat adoptat com a mascota del Museu. Podem trobar esquirols de diversos matisos de colors, a causa de la seva alimentació i al mimetisme amb el bosc on habiten, segon que sigui més clar o més fosc l'entorn, fet del qual depèn generalment la seva supervivència.

El teixó (*Meles meles*). Animal que trobem amb les cries a la vora del seu cau.

També hi són representades diferents varietats de serps, cap de verinosa excepte l'escurçó i la serp verda, que injecta el verí a la presa quan li passa per la gola.

DIORAMA DE LES AUS DE PAS

Amb 19 vertebrats, tots aus, que acostumen a passar pel massís en les seves emigracions, com la cigonya blanca (*Ciconia ciconia*). O que, procedents de països molt freds, hivernen alguns mesos en aquestes terres més temperades, on troben l'aliment suficient fins al retorn al seu lloc de procedència, com el bernat pescaire (*Ardea cinerea*).

DIORAMA DELS VERTEBRATS EXTINGITS AL MONTSENY

Hi ha representats sis vertebrats: el turó europeu (*Putorius putoris*), el gat salvatge (*Felis silvestris*), la llúdria europea (*Lutra lutra*), el voltor comú (*Qyps fulvus*), l'àguila daurada (*Aquila chrysaetos*) i el gall salvatge (*Tetrao urogallo*).

Aquestes espècies han desaparegut en els últims anys del massís del Montseny per diverses causes, com podrien ser: la contaminació dels rius, la gran disminució d'algunes espècies que han trencat les cadenes alimentàries, l'emigració de pagesos de la muntanya a les planes amb la consegüent disminució de vinyes i sembrats o, pel contrari, la gran irrupció d'urbanitzacions, carreteres i visitants de cap de setmana als boscos del Montseny.

Aquest diorama és el que ens pot fer pensar més. Hem de saber conservar el que tenim per poder transmetre-ho als nostres fills. La natura ha d'estar al servei de l'home però precisament per això necessitem protegir-la i cuidar-la; aquest diorama és l'únic que no desitgen ampliar mai amb noves espècies.

Dintre d'aquesta zona del Museu, però separada dels diorames ja que representen temes molt diferents, podeu trobar dues col·leccions, ambdues relacionades amb el Montseny: una de peixos i l'altra de minerals.

COL·LECCIÓ DE PEIXOS DEL MASSÍS DEL MONTSENY

Consisteix en una petita exposició de peixos d'aigua dolça característics dels rius i dels embassaments propis del massís com la truita, el barb, l'anguila, etc.

COL·LECCIÓ DE MINERALS DEL MASSÍS I EL MONTNEGRE

Es formada per més de 50 minerals degudament classificats i catalogats, tots procedents del Montseny i el Montnegre. El més significatiu de la col·lecció

Diorama de les aus de pas

podria ser l'amatista que es pot trobar a Sant Marçal; molt apreciada a l'Edat Mitjana a tot Europa, ja que s'utilitzava en la joieria d'aquell temps, principalment per a guarnir empenyadures de punyals i les espases dels nobles.

ZONA (B): L'APROFITAMENT DE L'ARBRE

Aquesta zona és dedicada íntegrament als arbres del massís del Montseny i a l'aprofitament que l'home n'ha obtingut al llarg de molts anys d'història compartida.

Totes les espècies exposades han estat cedides per l'Ajuntament de Santa Maria de Palautordera i pertanyen a la col·lecció de Martí Boada, prestigiós escriptor que ha dedicat molts anys a l'estudi i a la investigació de la flora i la fauna del Montseny, com també a les relacions que han tingut en la vida dels habitants del massís.

En aquesta planta podreu distingir els apartats següents:

—Un conjunt de vitrines, cadascuna de les quals dedicada a un arbre en particular, on es poden apreciar les fulles, el fruit, la fusta i la relació o l'aprofitament que en treuen els homes i algunes espècies animals, com podrien ser: la utilització de la fusta per a construir eines de treball, el carbó, el suro, les pinyes, els ocells que hi viuen, etc.

—Una col·lecció dels arbres més representatius del massís del Montseny que, mitjançant blocs i rodanxes dels seus troncs, permet apreciar les característiques particulars de la seva fusta.

—Una exposició de talls de troncs d'arbres centenaris procedents del Montseny, on es poden reconèixer amb facilitat les anelles de creixement, com també altres dades que ens serveixen per a realitzar un estudi general dels arbres.

Aquesta zona té unes característiques molt importants per al visitant del Museu, ja que es troba davant dels arbres des d'una nova perspectiva: el profit que l'home i els animals en poden treure de les diferents espècies i el coneixement que es pot obtenir del seu estudi. Així, els alumnes poden veure tot un seguit d'eines o instruments fets de la fusta de diferents arbres propis del Montseny, com per exemple:

De l'alzina es feia el carbó vegetal, molt utilitzat a les cuines i les calefaccions abans de l'arribada del butà i altres noves energies; les llançadores, que servien per a teixir la roba en els antics telers o les rodes de carro i els nàncs de moltes eines que necessitaven una fusta ferma i que fos a l'abast dels pagesos.

Del boix es feien boixets per a fer puntes, peces tornejades, mans de morters i les culleres que feien els pastors per distreure les duradores jornades que passaven al bosc mentre pasturava el ramat.

El lledoner era aprofitat principalment per a construir les forques que utilitzaven els pagesos per a remenar i girar els farratges. Per fer una bona forca s'havia de triar un plançó del lledoner forcat; es lligava perquè tingués la forma desitjada, es tallava i es passava pel foc o es bullia; després es treia la pell que l'envoltava i es deixava assecar.

Un treball interessant que realitzen els alumnes de cursos superiors, consisteix a, primerament en un dibuix i després sobre un tronc natural, calcular:

—L'edat de l'arbre. Mitjançant les anelles de creixement.

—L'orientació. Per la inclinació de l'arbre cap al sud, que comporta una amplada major de les anelles a la part inclinada al nord i un estrenyiment a la part sud.

—La relació amb les pluges. Observant l'amplada de les anelles de creixement podran endevinar els anys més plujosos i els de sequera que han transcorregut en la vida de l'arbre.

Aquestes exposicions i treballs els donen uns coneixements dels arbres molt diferents de la imatge que normalment se'n té, fent que es vegin des d'una òptica de relació i d'aprofitament de la natura per part de l'home, que els ajudarà a considerar-la i a respectar-la en benefici propi.

ZONA (C) AIGUAMOLLS. AUS EXÒTIQUES I ESPÈCIES ORIGINALS

Aquesta zona és situada a la primera planta del Museu i es pot considerar com d'introducció; la seva característica principal és la de despertar la curiositat del visitant, sense tenir massa present el rigor científic de les agrupacions d'algunes de les espècies exposades.

Està dividida en tres departaments:

DIORAMA DELS AIGUAMOLLS

Encara que no representa un ambient propi del massís del Montseny, exposa una important col·lecció de més de 50 aus degudament catalogades que pertanyen a les zones humides o aiguamolls de Catalunya com l'alic roig, la grua, l'oca, l'anec blau, etc.

AUS EXÒTIQUES

És una exposició dedicada a unes varietats d'aus procedents de les més diverses parts del món, que per l'exotisme del seu plomatge i vistosos colors podem considerar-les com les més atractives del Museu. Per exemple: el tucan, el paó reial, el faisà daurat, etc.

ESPÈCIES ORIGINALS

Consisteix en una vitrina on s'exposen les més variades curiositats que Comajuan, al llarg de tota la seva vida de taxidermista, ha anat col·leccionant. Es pot admirar des d'una tortuga de més de dos metres de llargada a un xai amb un sol ull, iguanes, piranyes, cobres, rèptils, peixos exòtics, etc.

Atès que aquesta planta és considerada com una zona independent de la flora i la fauna del massís del Montseny, últimament s'hi està afegint una sèrie de col·leccions i noves espècies que per la seva originalitat són considerades d'interès per als visitants; per exemple:

—Una important col·lecció de papallones, totes procedents del massís del Montseny.

—Una col·lecció de pinyes, fruit dels pins més característics de la zona.

—Un vesper de vespa germànica; molt curiós per la seva grandària en relació amb els vespers de vespa comuna; té una alçada de 1'20 metres i poden viure-hi fins a deu mil vespes.

També podem trobar en aquesta zona del Museu Comajuan, com també la descripció que se'n fa en aquest llibre, han estat realitzats per persones autodidactes, sense cap formació acadèmica relacionada amb els temes presentats anteriorment. Malgrat això s'ha intentat donar al Museu el màxim rigor científic, dintre de les possibilitats i de les informacions obtingudes.

Tot el muntatge i l'estructuració del Museu Comajuan, com també la descripció que se'n fa en aquest llibre, han estat realitzats per persones autodidactes, sense cap formació acadèmica relacionada amb els temes presentats anteriorment. Malgrat això s'ha intentat donar al Museu el màxim rigor científic, dintre de les possibilitats i de les informacions obtingudes.

Per això, des d'aquest escrit volem demanar disculpes per aquelles mancances que es puguin trobar en el muntatge, l'exposició i la descripció del Museu, amb la seguretat que no s'ha intentat realitzar un treball estricte i precís de la flora i la fauna del massís del Montseny, ja que nosaltres no som prestigiosos biòlegs ni il·lustres escriptors, sinó uns afeccionats que han volgut portar a terme una senzilla tasca o esforç de divulgació, dirigit principalment a grups d'escolars, amb la finalitat d'acostar-los a la natura; per intentar que coneixin la vida d'aquesta meravellosa i sorprenent muntanya, ensenyar-los a respectar-la i a protegir-la, perquè en el futur la seva descendència, com ho fem ara nosaltres, pugui aprofitar-se'n i gaudir-ne.